

суспільства, що пояснюється швидким темпом розвитку комп'ютерних технологій, отриманням вільного доступу все більшої кількості людей до інтернету. Відсутність дієвих засобів психопрофілактики та психологічна неготовність до адекватного сприйняття інтернет-мережі часто призводить до формування інтернет-адикції яка супроводжується постійним бажанням перебувати в інтернеті, сприйняттям його практично як єдиного засобу отримання інформації та соціальної взаємодії. При цьому справжні друзі поступово замінюються на віртуальні, людина стає не здатною підтримувати гармонійні стосунки з особами протилежної статі, оскільки в інтернеті будувати стосунки набагато легше, є можливість створити собі альтернативне Его, яке мало б риси якими людина хотіла б володіти в реальному житті.

Створення та використання альтернативного Его швидко призводить до розмитості кордонів між вимислом та реальністю, зумовлює небажання людини повертатися у справжнє життя, насичене труднощами, проблемами та конфліктами. Людини стає залежною від перебування в інтернеті, тільки там починає відчувати себе щасливою. Це в свою чергу може призводити до деперсоналізації особистості, амбівалентності її «Я-концепції», яка починає включати як справжні риси людини, так і риси альтернативного Его, що провокує внутрішні конфлікти, може призводити до формування неврозів. Особистість втрачає свою цілісність, розчиняється у віртуальній реальності.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

***І. В. Пузь,**
доцент кафедри психології,
кандидат психологічних наук, доцент
Донецький національний університет
імені Василя Стуса*

Значну частину життя людини займає професійна діяльність. Встановлено, що самопочуття людини, її задоволеність собою та власним життям, особливості її фізичного та психічного здоров'я багато в чому залежать від рівня задоволення змістом професійної діяльності, характеру ставлення до неї. Виходячи з цього, стає зрозумілим, що сьогодні особливої актуальності набуває проблема

дослідження особливостей професійного становлення особистості, тому що саме розуміння специфіки цього процесу сприяє не тільки якісній підготовці кадрового потенціалу на достатньо високому професійному рівні, але й сприяє подальшому успішному професійному становленню особистості.

Мета даної роботи – розкрити особливості професійного становлення особистості в сучасних умовах.

Аналіз наукової літератури свідчить про те, що у психологічній літературі достатньо широко висвітлені різні аспекти професійного становлення у роботах як вітчизняних, так і зарубіжних вчених (О. Асмолов, Г. Балл, І. Бех, О. Бодальов, Б. Боришевський, Л. Виготський, В. Дружинін, Д. Ельконін, Е. Еріксон, Д. Зіглер, О. Леонт'єв, Б. Ломов, С. Максименко, В. М'ясищев, Г. Олпорт, К. Роджерс, Л. Хьел, К. Юнг та інші). Слід зазначити, що професійне становлення розглядається у психології у контексті загальної проблеми життєвого становлення особистості. Увагу вчених привертало дослідження особливостей розвитку особистості у процесі професійної діяльності, професійного самовизначення, кризи професійного становлення, умов та ефективності професійної діяльності, адаптації людини до професійної діяльності.

Процес професійного становлення фахівця являє собою процес прогресивної зміни його особистості внаслідок соціальних впливів, професійної діяльності і власної активності, яка спрямована на самовдосконалення і самоздійснення. При цьому, професійне становлення обов'язково передбачає потребу у розвитку і саморозвитку, можливість і реальність її задоволення, а також потребу у професійному самозбереженні (Кокун О. М., 2013).

Професійне становлення особистості можна розглядати як процес формування її професійної спрямованості, професійної компетентності, соціально значущих та професійно важливих якостей, готовність до постійного професійного зростання, пошук оптимальних прийомів якісного виконання діяльності у відповідності до індивідуально-психологічних особливостей людини.

Професійне становлення людини охоплює тривалий період її життя (35-40 років). Впродовж цього часу змінюються життєві та професійні плани, відбувається зміна соціальної ситуації, провідної діяльності, перебудова структури особистості. У зв'язку з цим сформувалася традиція розподілу даного процесу на періоди чи стадії. Так, на думку Т. Кудрявцева, професійне становлення це тривалий, динамічний процес розвитку особистості, який починається з формування професійних намірів до повної реалізації себе в

професійній діяльності. Дослідник виокремлює чотири основні стадії: виникнення професійних намірів; безпосереднє професійне навчання; процес активного входження в професію; повна реалізація особистості у професій. Варто відмітити, що перехід до кожної наступної стадії закладається в ході попередньої і супроводжується виникненням у суб'єкта різного роду суперечностей та криз.

За Е. О. Клімовим, основними стадіями розвитку людини як суб'єкта праці, починаючи з самого початку опанування професії, є наступні: оптант, адепт, адаптант, інтернал, майстер, авторитет, наставник. Пропонуємо коротко розглянути зміст представлених стадій. Так, стадія «оптант» – це стадія підготовки до життя, до праці, свідомого і відповідального планування і вибору професійного шляху. На цій стадії людина знаходиться в ситуації професійного самовизначення. Тому, в ситуації «оптанта» може бути не тільки молода людина, але й доросла людина, яка не має фаху або роботи. Стадія «адепт» – це стадія професійної підготовки, яку проходить більшість випускників. Стадія «адаптант» – це стадія входження у професію після завершення професійного навчання. Ця стадія може тривати від декількох місяців то 2-3 років. Стадія «інтернал» – стадія входження в професію як повноцінного колеги здатного стабільно працювати на нормальному рівні. Стадія «майстер» – коли працівник помітно виділяється серед колег, про нього можна сказати, що він є кращим серед гарних. Стадія «авторитет» – це стадія, коли про фахівця можна сказати, що він став «кращим серед майстрів». Стадія «наставник» – це стадія, яка характеризує вищий рівень роботи будь-якого фахівця; працівник не тільки компетентний фахівець у своїй галузі, але й вчитель, який здатний передати кращій свій досвід учням (Клімов Є.А., 1996).

Основними особистісними складовими, які визначають зміст професійного становлення фахівця, на думку Е. Зеєра, виступають: спрямованість особистості, професійна компетентність, професійно важливі якості, професійно значимі психофізіологічні властивості (Зеєр Е., 2017). Так, спрямованість особистості характеризується системою домінуючих потреб, мотивів, відносин, ціннісних орієнтацій та установок. Професійну спрямованість особистості визначають: мотиви; ціннісні орієнтації; професійна позиція; соціально-професійний статус. На різних стадіях професійного становлення ці компоненти мають різний психологічний зміст, зумовлений характером провідної діяльності і рівнем професійного розвитку особистості.

Професійна компетентність визначається як сукупність професійних знань, умінь, а також способів виконання професійної діяльності. Прийнято виокремлювати наступні компоненти професійної компетентності фахівця: соціально-правова компетентність (наявність знань й умінь в галузі взаємодії із суспільними інститутами і людьми, а також володіння прийомами професійного спілкування і поведінки); спеціальна компетентність (підготовленість до самостійного виконання конкретних видів діяльності, уміння вирішувати типові професійні задачі і оцінювати результати своєї праці, здатність самостійно здобувати нові знання й уміння за фахом); персональна компетентність (здатність до постійного професійного росту і підвищення кваліфікації, а також реалізації себе в професійній праці); аутокомпетентність (адекватне уявлення про свої соціально-професійні характеристики і володіння технологіями подолання професійних деструкцій); екстремальна професійна компетентність (здатність діяти у складних умовах).

Професійно важливі якості (ПВЯ) – це психологічні якості особистості, що визначають продуктивність професійної діяльності. Слід зазначити, що ПВЯ є багатофункціональними, проте кожна професія має свій набір таких якостей. Професійно значимі психофізіологічні властивості – це такі властивості людини, як зорово-рухова координація, нейротизм, екстраверсія, реактивність, енергетизм тощо. Розвиток цих властивостей відбувається вже в ході освоєння професії. При цьому у процесі професіоналізації одні психофізіологічні властивості визначають розвиток професійно важливих якостей, інші здобувають самостійне значення.

У дослідженнях А. Деркача та В. Зазикіна наголошується про те, що у процесі професійного становлення відбуваються певні трансформації у структурі особистості, перш за все, у зміні характеру особистісної спрямованості, накопиченні досвіду та підвищенні кваліфікації, розвитку складних особистісних здібностей, формуванні професійно важливих якостей, які мають визначатися безпосередньо специфікою діяльності, підвищенні психологічної готовності до діяльності в різноманітних умовах.

Детермінантами процесу професійного становлення особистості є дві групи факторів: зовнішні та внутрішні. Так, до групи зовнішніх факторів відносять: соціально-економічні умови; провідна учбово-професійна і професійна діяльність; техніко-технологічний рівень діяльності; система стимулювання професійного росту; випадкові обставини і життєво важливі події. До групи внутрішніх факторів можна віднести: біопсихічні і фізіологічні особливості; соціально-

професійна активність; мотиви і смисли професійної діяльності; потреби в реалізації свого професійно-психологічного потенціалу; потреба в самореалізації; кризи професійного становлення (Яремчук В. О., 2018).

Важливими психологічними передумовами успішного та ефективного професійного становлення виступають сформований інтелектуальний потенціал, адекватна самооцінка, емоційна зрілість особистості, її здатність до саморегуляції.

Таким чином, узагальнюючи вищевикладене, можна зробити висновок, що професійне становлення особистості визначається як продуктивний розвиток особистості у процесі засвоєння тієї чи іншої професійної діяльності. У цьому процесі прийнято виокремлювати певні стадії, послідовність проходження яких забезпечує набуття фахівцем відповідного рівня професіоналізму. Успішність переходу особистості від однієї стадії до іншої під час професійного становлення обумовлена дією різного роду зовнішніх та внутрішніх факторів. Слід зазначити, що особливе значення у процесі професійного становлення майбутнього фахівця має етап навчання у закладах вищої освіти, оскільки саме цей період життєвого шляху людини є найбільш сензитивним не тільки у процесі формування адекватного ставлення до майбутньої професії, але й розвитку професійно важливих якостей, особливості яких визначають успішність та ефективність виконання професійних завдань та обов'язків фахівців будь-якої галузі.

СТРАХ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН: СУЧАСНІ КОНЦЕПЦІЇ ТА ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ

О. О. Резніченко,

аспірант спеціальності «Психології»,

Донецький національний університет

імені Василя Стуса,

Науковий керівник: О. В. Бацилева, д.психол.н., професор

Загальноновизнано, що сучасний світ знаходиться в умовах перманентних криз на всіх рівнях людського буття, які продукують різноманітні страхи, що можуть призводити до суттєвих змін та деформацій не тільки окремої особистості та суспільства в цілому. Дослідження страху як важливого модусу сучасного буття людини